

víc než propagandou, šikovným prosazováním určitého názoru. Propaganda se snaží přesvědčit a získat pomoci prostředků, které se jeví jako nejúčinnější, zatímco při učení jde o přesvědčování pomocí přemýšlivého porozumění. Zajímavá verze názoru, že z umění se učíme, spočívá tedy v tom, že obrazy, básně, divadelní hry atd. nám neposkytují faktické informace a už vůbec nejsou přitažlivou formou propagace nějakých názorů, ale že napomáhají našemu poznání.

Pokud by se prokázalo, že tento názor je správný, prestiž umění by u většiny lidí vzrostla, protože znalostem a poznání se obecně přisuzuje vyšší status než zábavě či vyjadřování emocí. Tento vyšší status částečně vysvětluje značné uznání, kterého se obvykle dostává vědě, a je důvodem, proč k ní Goodman umění přirovnává. Je-li skutečně pravda, že umění je zdrojem poznání, pak by to mělo, jak uvidíme, daleko závažnější důsledky, než jaké mohla prokázat kterákoliv z teorií umění, probíraných v předchozích dvou kapitolách.

UMĚNÍ A VĚDĚNÍ

Teorie, že umění je hodnotné proto, že se z něj něčemu učíme, se někdy označuje jako „kognitivismus“, což je název odvozený z latinského slova „cognitio“ („poznání“), a budeme ho používat. Ovšem podle názoru některých filozofů je rozšiřování našich vědomostí právě tím, co by umění dělat nemělo. Domnívají se, že mluvit ve vztahu k umění o kognitivismu znamená podléhat určitému předsudku vůči umění v pravém slova smyslu. Douglas Morgan ve známém pojednání „Must art tell the truth?“ (Musí umění říkat pravdu?) tvrdí, že snažit se chápat umění jako zdroj poznání znamená nejen násilně mu vnucovat podobu, která mu neodpovídá, ale také přeceňovat hodnotu vědění.

K otázce „kognitivního významu umění“ říkám rovnou, že ačkoliv nám mnohá díla mnohých uměleckých oborů mohou poskytovat a poskytují nejruznější vědomosti, pokud by tyto vědomosti byly klíčem k umění a určovaly, kolik lásky se mu má věnovat, svět by byl ještě ubozejší, než je dnes.

(Morgan, in Hospers 1969:231)

Podle Morganova názoru máme nešťastné nutkání vysvětlovat hodnotu umění ve smyslu „kognitivní významovosti“ předně z důvodu „absurdní a klamně představy, že můžeme volit pouze mezi uměním jako zábavou či dekorací na straně jedné a podivnou druhořadou náhražkou za opravdové empirické poznatky na straně druhé“, a pak také z důvodu otrockého a nekritického obdivu k vědě.

Obdiv k vědě může opravdu být jistou zvláštností, něčím, co platí o západním myšlení dvacátého století, ale ne o jiných dobách a místech. V minulosti byla podobnost mezi uměním a intelektuální činností skutečně chápána právě opačně – za přesvědčivou obhajobu filozofie se například považovalo to, že se na ni pohlíželo jako na jistý druh hudby. A tak se Morgan oprávněně obává, aby pokus vnímat umění jako zdroj poznání nepramenil pouze z našeho kulturního předsudku. Oprávněná je také jeho snaha vyvarovat se v umění redukcionismu, to znamená jakéhokoliv vysvětlování hodnoty umění, které by nerespektovalo její *specifičnost*. Je zde nebezpečí, že teorie umění jako poznání by vzhledem k tomu, že chápe umění jako zdroj důležitých pravd, mohla začít pokládat za nejdůležitější tyto *pravdy*, zatímco *umění*, které je zprostředkovává, za druhotné; ovšem každý pokus o uspokojivé vysvětlení hodnoty umění musí vycházet z toho, že shlednutí nebo vyslechnutí díla je nepostradatelné. Morgan se ptá: „Kdo z nás by vyměnil pohled na strop Sixtinské kaple za nějakou další monografii o pavlovské teologii, byť by byla sebeučenější?“ a nepochybuje o tom, jakou odpověď musí každá seriózní teorie umění dát.

Přestože je odpověď na tuto otázku jasná – nikdo nechce nahrazovat pohled na strop Sixtinské kaple učeným pojednáním a žádná adekvátní teorie umění by takovou náhradu nemohla připustit – neznamená to ve skutečnosti tolik, kolik by se dalo čekat. Předpokládat, že pohled na strop Sixtinské kaple by mohl být nahrazen teologickou monografií je stejné jako předpokládat, že ten, kdo četl dějiny vlády Jindřicha V., už nepotřebuje vidět Shakespearovu hru. Takový předpoklad je samozřejmě absurdní, ale skutečnost, že hru nelze nahradit dějinami, nenaznačuje, že by Shakespeare nemohl rozšířit naše poznání anglické historie (ačkoliv to není, řekl bych, základní způsob, jak se z ní můžeme poučit). Stejně tak souhlasit s názorem,